

РЕЦЕНЗИЯ

на представения от

доц. д-р Димитър Цветанов Арнаудов – ПУ „П. Хилендарски”, филиал „Л. Каравелов” – гр. Кърджали

дисертационен труд на тема:

„Теория за просветност, образованост и методически практики в училищното историческо образование”

за присъждане на научна степен „**доктор на науките**” в научно направление 1.3. Педагогика на обучението по история

рецензент: проф. д-р Юри Тодоров

Доц. д-р Димитър Цветанов Арнаудов е роден на 22. 10. 1949 г. в гр. Кърджали. Завършва специалност „История и физическо възпитание” във ВТУ „Св.Св. Кирил и Методий” през 1974 г. От 1990 до 1991 г. е бил депутат във Великото народно събрание и заместник-председател на парламентарната комисия по наука и образование. Защищава дисертация върху проблемите на методиката на обучението по история и получава научната и образователна степен „доктор” въз основа на дисертационен труд на тема: „Методическа теория на училищния учебник по история” през 2008 г. Избран е за доцент в ПУ „Паисий Хилендарски” по методика на обучението по история през 2011 г. През 2012 г. е избран за ръководител на катедра „Педагогика и обществени науки” в същия университет, филиал „Л. Каравелов”, гр. Кърджали. През последните години разработва научен труд върху проблемите на методиката на обучението по история, който представя за обсъждане в СУ – Исторически факултет – катедра „Архивистика и помощни исторически дисциплини”. На своето разширено заседание катедреният съвет приема решение да представи изследването на доц. Д. Арнаудов като дисертационен труд за получаване на научната степен „доктор на науките” в научно направление 1.3. Педагогика на обучението по история.

Дисертационният труд на Д. Арnaudов е в обем от 453 страници и представлява изложение в седем части и 14 глави, а списъкът на използваната литература включва 477 източника. Авторефератът към дисертационния труд съдържа 65 страници като представя синтезирано и обективно основните теоретични постановки и приложните моменти от авторовата теза. Списъкът на публикациите по темата на дисертацията са общо 5, като на това място следва да се отбележи високата научна продуктивност на автора с общо 27 монографии и десетки научни публикации.

Без да преразказвам съдържанието на труда, ще представя основните аспекти на работата в логиката на докторанта. Трудът е много добре конструиран в структурно отношение и дава възможност за изчерпателен анализ по избраната тема. Д. Арnaudов познава много добре международните източници по проблемите, които изучава, познава също така отлично и всички български изследователи, публикували анализи в областта на дидактиката на историята от различни гледни точки. Основни съдържателни части в разработката са: методология на изследването, историческо развитие на дидактическата мисъл, дебатът върху проблемите на историческата дидактика и нейните перспективи, изводи от изследването и препоръки към теорията и практиката на историческото образование. Формулираната от автора тема е актуална за съвременното историческо образование в редица насоки, сред които: историческото образование и демократичната идентичност в съвременния обществен дискурс; потребностите на обществото за напредък на образователния процес и еволюция на образователната парадигма; изработването на ценностна система и практическите измерения на историческото образование, гражданските идеали и теориите за напредъка. Може да се каже, че дисертационният труд е посветен на актуален и недостатъчно изследван проблем в дидактиката на историята. Още повече, че трудът надхвърля рамките на дискусията върху обичайните методи и техники на учене и обучение и има качествата на съвременно, стойностно в приложен и теоретичен план изследване, което се основа на съвременни концепции. То съответства на общоевропейската рамка за методологична и съдържателна самостоятелност на истори-

ческата дидактика и разработва необходимия теоретичен фундамент за това.

Новата научна теория, която въвежда Д. Арнаудов, опонира на досега използваната методика в преподаването на историята и предлага един нов, интегрален, функционален и структуралистичен модел. Авторът си поставя амбициозна изследователска задача, която довежда до реализация с оптимистичен положителен резултат. В рамките на 421 съдържателни страници той успява убедително да разгърне своята теза с една научна аргументация на високо ниво и подходящо обосноваване на резултатите. Особено ценни са графиките и табличните представяния на подходите и теоретичните интерпретации на дидактическите проблеми, които са добро условие за детайлен поглед върху съдържателните отношения в концепциите на автора.

В контекста на своето изследване авторът изхожда от подробното проследяване на методическата мисъл и разработва историята на методическите идеи. Той акцентира върху дебата на стойностната система на историческата дидактика, прави аргументирано съпоставяне по време и условия в смисъла на съответните образователни концепции, разграничава гледните точки на базата на дидактическия прагматизъм. Образователната традиция е успешно подбраната отправна точка, която дава плодотворен фундамент за това изследване. Логиката на дисертационния труд на Д. Арнаудов отразява прехода от един общ проект на емпирично изследване към дебат върху предпоставките за появата и развитието на идеите за методическата инструкция във времето до характеризиращите ги традиции и неизбежната модерност в полза на тяхното съществуване в съвременната историческа дидактика като научно-приложна дисциплина.

Липсата на дидактически техники и стратегии, според автора, превръща обучението в тип „производство на нагласи, представи, начин за налагане на съзнание”, което типизира, нивелира човека и предполага проверка на резултатите едва в края на образователната верига. Новият функционален модел на Д. Арнаудов създава възможността за реализиране на диагностична система, която предполага резултатите и ги управлява в целия процес на развитието им. Върху един такъв нов

фундамент, построен не върху възпроизвеждането на историята, а на обучаването на способности и умения да се борава с нея, биха могли да се постигнат най-важните изисквания на обучението – познания, комуникативност, регулативност и социална активност. Ориентацията е към значими ценности на модерното човечество, като хуманизъм, законност, институционализъм, регионална и глобална идентичност. Не бива да остават на заден план осигуряването на многовариантност и възможностите за избор при работата на учителите, но най-вече при самоподготовката и самооценката на учениците.

Проследяването на връзката между мисията на преподаването, концепцията за реализирането ѝ, образователната система и езика на знанието представлява основният акцент в дисертационния труд. От историята човек развива образците си за света, а образователните перспективи се изграждат върху ценностните структури. В резултат на това авторът постига своето сравнително представяне на историческите знания в схемата на съвременната парадигмална действителност. Според автора, конфликтът между стиловете, дидактическите похвати и схематизма на преподаване непосредствено рефлектира върху реконструкцията на историческото минало като функция на обществените отношения.

Д. Арнаудов изследва също така актуалния въпрос за дидактическата функционалност на електронните учебници по история. Електронният учебник е средство за изследване на миналото, средство за съпреживяване на методически конструиран историческа виртуалност, както и образователно поле за когнитивно действие и формиране на представи и нагласи за миналото. Авторът го определя сполучливо като „цивилизационен продукт за индивидуално произвеждане на ценностно съизмерим свят”. Непосредствено отражение върху електронното обучение имат глобализационните тенденции в образованието и рефлексията им върху историческата дидактика. Глобализацията той определя като „оповестяващ процес на нов тип взаимоотношения в един конфликтен (локален) свят”. Необходима е модерна образователна философия за утвърждаване на общочовешки, универсални ценнос-

ти и съхранение на националното многообразие в образователните системи.

По-нататък авторът представя проблема за „системотворчеството като продукт на противоречието между идеята за целта и идеите за усвояването”. Методическата стойност на системотворчеството се изразява във взаимодействия и зависимости, в ролята на проактивните фактори в процеса на обучение. Представата за системотворчеството се формира на базата на тази проактивност като подредба на педагогически взаимодействия. В хода на разсъжденията се прави връзка с таксономичните преходи, като се представят основните модели: концептуален профил, каузален профил, когнитивните таксономии (таксономии на Блум), психомоторната таксономия на Дейв, таксономията на Ено като феноменологичен профил, адаптивни и афективни профили. Те намират приложение по следния начин: формирането на понятия и на историческо съзнание в обучението по история несъмнено притежава особено важна роля за изграждане на миросгледа на учениците и за развитието на съзнание за функционирането на света. Обикновено програмите по история са конструирани при доминиране на фактологическия и хронологичен характер на изложенията. Въпреки това, налице са възможностите за истинско развитие на цялостно мислене, към което да се ориентира съвременното преподаване. Тук именно са заложили предпоставките за идентифициране на научните фундаменти на предмета и за организиране на обучението по история в рамките на един съвременен урок с акцентите около тях. Особено полезен в това отношение е таксономичният подход, който позволява операционализирането на учебните цели в конкретиката на урочната единица.

На тази основа Д. Арnaudов дефинира урока по история като „събитие”, синтезиращо мисловни действия чрез дидактически инструктирани пребивавания в светове, които се проектират повествователно и диалогично посредством експонирането на образователната среда. В дисертационния труд се прави критика на учебната програма, изградена върху идеята за енциклопедичното усвояване, водеща до приспособяване към обществения опит като индивидуална придобивка. В този смисъл идеята на автора е особено актуална и съответства на

съвременните образователни тенденции в света, допълвайки изследванията на водещите автори на дидактическата мисъл. Един от приоритетите извън фактологическата страна на учебното съдържание представлява концептуализацията в историята. Пресечната точка при проследяването на този аспект в обучението идентифицира възможности за изграждане на понятия в хода на педагогическата инструкция. По този начин, възможностите за построяване и разкриване на концепции и за категоризация, които са поставени на една по-широка основа, служат за интегриране на придобитите знания. Очевидно, без понятията научната информация не може да бъде възприета в нейната цялост и дълбочина. Затова, развитието на познанието е невъзможно без понятия, които са основата за формиране на историческото съзнание. Чрез боравенето с понятията ученикът усвоява съществени признаци на явления и процеси. Понятията дават основата за общите свойства на реалностите във всичките им измерения. От своя страна, те служат и като средство за ориентация и изследване на познанието в спецификата на конкретната научна област.

В шестата част на труда се анализират категориите същност, стойност, отношения, поведение, време, ситуации, място, обем, съдържание, които опират до „категориалната системност и синтезираност на формата”. Въпросът за категориалния и операционния кръгозор се поражда от знанията за света, които са знания за същности, устройства и отношения. В този контекст дидактическата теория се определя като система от представи, определящи ролята и мястото на учителя и учениците в образователната среда. Резултатите на тази дейност могат да се разглеждат и като продукт на мисловната дейност и затова те имат важна роля при формиране на научния мироглед на учениците. Взаимовръзките между основните понятия, от една страна, и очакваните резултати, от друга, са индикатор за заложената възможност за поетапно формиране на понятийната структура и навлизане в детайлите на познанието.

В последната част на труда се акцентира върху „категориалните синтези в информационните системи на обучението и категориалните синтези в системата на учебно-историческото познание”. Те се приемат

като мисловни преходи от теоретични абстракции към теоретична конкретика за „среда, свят, поле и режим на предметното обучение в сложността на вътрешните движения, връзки и зависимости на съществуване”. В този случай се поставят и конкретни задачи – от проявената аналитичност в обекта и предмета на методиката да се достигне до вътрешната структура на методическите явления в обучението. Разглеждат се още цикличният, организационният, холистичният, мирогледният, програмният и целевият синтез, в контекста на проучваната проблематика.

Приносите на дисертационния труд на Д. Арnaudов се обособяват в теоретичен и приложен аспект. В теоретичен план бих извел следните основни приносни моменти:

- Анализ на историчността на методическата мисъл в детайлното взаимодействие сред идеите за отражение на *образователния свят и образователната традиция*, която е свързана с условията, методите и техниките за *развитие на просветност според действащите обществени условия*.
- Извеждане на пресечните точки на доминиращия модел на обучение, третиращи системите на преподаване с оглед на *диалогичната перспектива пред методическия дебат, категориалния и операционален кръгзор в развитието на историческата дидактика*. Основните усилия на автора тук са насочени към проблема за връзката между *традицията и модерността и историческите преноси* върху контекста на методическата мисъл.
- Определяне на параметрите на методическия дебат като нова култура на образователно общуване, анализиране на *конформисткото отношение между модела на обучение и системата на преподаването*. Оригинално е отношението на автора към мястото на постмодерния комплекс в методическата мисъл като специфична стратификация на *„системотворчеството”*, върху *мултиплицираните човешки дейности в сферата на познанието*.

В практически аспект трябва да се отбележат:

- евристичните намерения на Д. Арнаудов при моделирането на учебния процес да се търсят обобщения чрез цялото, както и отношенията между *цялото и индивидуалното*, които се вграждат в подходяща система.
- Адмирация заслужават и интенциите на автора за преодоляване на *идеологемната образователна парадигма чрез утвърждаване на ценностно-базираната ориентация*, типична за съвременната дидактика на историята по европейски образец.

Като препоръка бих отбелязал, в заключението на дисертацията да бъде изразена по-ясно връзката между основните изводи от анализа и издигнатата в началото дисертационна теза. В същото време назрява въпросът: доколко историческата дидактика може да се счита за научно-приложна дисциплина и как авторът вижда връзката между теоретичните проблеми на дидактиката и тяхната реализация?

Дисертационният труд, представен от Д. Арнаудов съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват *оригинален принос в науката* и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на Софийския университет „Св. Кл. Охридски“. Въз основа на гореизложеното, убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване *„Теория за просветност, образованост и методически практики в училищното историческо образование“*, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди научната степен **„доктор на науките“** на **Димитър Цветанов Арнаудов** в научно направление **1.3. Педагогика на обучението по история.**

София, 9 юни 2012 г.

Рецензент:

проф. д-р Юри Тодоров